

Фјодор
Достојевски

**САН
СМЕШНОГ
ЧОВЕКА**

и друге приче

Превео с руског
Милосав Бабовић

■ Laguna ■

САЗБУКА

Наслов оригинала

Федор Михайлович Достоевский

Столетняя

Господин Прохарчин

Сон смешного человека

Хозяйка

Село Степанчиково и его обитатели

Чужая жена и муж под кроватью

Translation copyright © српског издања 2026, ЛАГУНА

Translation copyright © српског издања 2026, САЗБУКА

САДРЖАЈ

СТОГОДИШЊА БАКА	7
ГОСПОДИН ПРОХАРЧИН	17
САН СМЕШНОГ ЧОВЕКА	55
ГАЗДАРИЦА	79
СЕЛО СТЕПАНЧИКОВО	167
ТУЂА ЖЕНА И МУЖ ПОД КРЕВЕТОМ	409
<i>О аутору</i>	459

СТОГОДИШЊА БАКА

„Тог јутра сам много закаснила“, причала ми је ових дана једна дама, „и изашла сам из куће готово у подне, а као за инат накупило се много послова. У Николајевској улици требало је да свратим на два места, недалеко једно од другог. Пре свега, у канцеларију, и пред самом капијом срела сам једну старицу – учинила ми се тако стара, погрбљена, са штапом, али ипак нисам погодила њене године; дошла је до капије и ту, у куту поред капије, присела на вратареву клупицу да се одмори. Истина, ја сам прошла поред ње и само ми је промакла пред очима.

После десетак минута изашла сам из канцеларије; недалеко, две зграде даље, налазила се радња у којој сам још прошле недеље наручила ципелице за Соњу и пошла сам да их узгред узмем – погледам, а она старица сада седи испред те зграде, и опет на клупици пред капијом, седи и гледа ме. Осмехнула сам јој се, свратила и узела ципеле. За то време су прошла три-четири минута и ја сам пошла даље према Невском проспекту, и видим – моја старица је већ код треће куће, исто пред капијом, само није била на клупици, већ присела на камени банак, јер клупице пред том капијом није било.

Одједном сам се и нехотице зауставила пред њом: зашто она, мислим, седа крај сваке куће?

– Уморила си се, бако – кажем јој.

– Умарам се, драга, стално се умарам. Ето, мислим, топло је, сунце греје, дај да одем унуку на ручак.

– А ти, бако, то идеш на ручак?

– Да ручам, мила моја, да ручам.

– Па ти тако нећеш стићи.

– А стићи ћу, сад ћу мало ићи па ћу се одморити, а онда ћу опет устати и поћи.

Гледам је, страшно ме заинтересовала. Малена и чиста старица, вероватно из занатлијског сталежа, са штапом у руци, одећа изношена, лице бледо, жуто, кост и кожа, усне безбојне – мумија нека – а седи, осмехује се, сунчеви зраци падају право на њу.

– Вероватно си, бако, много стара – питам је, наравно у шали.

– Сто четири године, драга, имам, сто четири године *само* (и она се нашалила)... А ти, куда идеш?

И гледа ме, смеје се, обрадовала се, ваљда, што може да поразговара са неким, само, било ми је чудно зашто се стогодишња старица брине – куда ја идем, као да јој је то потребно да зна.

– Ја сам, ево, бако – и ја се осмехнем – девојчици мојој ципеле узела у радњи и носим их кући.

– Гле, како су мајушне ципелице... имаш малу девојчицу? То је добро. Имаш ли још деце?

И опет се осмехује и гледа ме. Очи мутне, готово мртве, а као да неки топао зрак из њих светли.

– Бако, узми од мене пет копејки и купи себи земичку, хоћеш ли – пружам јој пет копејки.

– Зашто ми дајеш петак? Па добро, хвала, узећу твој петак.

– Ево узми, бако, и не замери.

Узела је. Очеvidно не моли за помоћ, није дошла дотле, али је узела од мене новчић тако лепо, не као милостињу, већ као из учтивости и од доброте свог срца. Уосталом, можда јој се то много свидело, јер ко ће са њом, старицом, да разговара, а овде не само што разговарају са њом него се о њој брину са љубављу.

– Е па, збогом, бако – кажем. – Да здраво стигнеш!

– Стићи ћу, драга, стићи. Ја ћу стићи. А ти иди својој унуцици – погреси бака, заборавила је да имам ћерку, а не унуку, очевидно је мислила да сви имају унуке.

Пошла сам и окренула се последњи пут; видим – умала је полако, тешко, лупнула штапом и, једва се вукући, пошла улицом. Можда ће се још десетак пута одмарати у путу, док не стигне код својих 'да руча'. И куда то она иде да руча? Чудна нека старица.“

Саслушао сам тог јутра ову причу – истина, не причу, већ извештај утисак од сусрета са стогодишњом старицом (и заиста, кад ће човек срести стогодишњу старицу и још тако пуну душевне снаге?) – и сасвим сам заборавио на њу, али касно ноћу, пошто сам прочитао један чланак у часопису и оставио часопис, одједном сам се сетио старице и за трен ока досликао наставак, како је дошла код својих да руча: настала је друга, можда, веома уверљива мала слика.

Њени унуци, а можда и прауници, само их она све зове унуцима, вероватно су неке занатлије, наравно породични људи, иначе она не би ишла к њима на ручак, живе у сутерену, а можда и неку фризерску радњу изнајмљују, сиромашни су, наравно, али се хране и поштују ред у кући. Домилела је до њих вероватно, тек око два сата. Нису је очекивали, али су је дочекали, можда, доста љубазно.

– А, ево и ње, ући, ући, Марија Максимовна, изволи, рабе божји!

Старица улази осмехујући се, звонце на улазу још дуго, оштро и ситно звони. Њена унука је вероватно жена тог

фризера; он је још млад човек, има око тридесет пет година, озбиљан за свој занат, мада је занат лакомислен, има на себи умашћен и флекав капут, ваљда од помаде, не знам, али другачије никада фризера нисам видео, и оковратник на капуту им је увек као да је ваљан у брашну. Троје мале деце – дечак и две девојчице – одмах су потрчали прабаби. Обично се тако веома старе баке увек лако спријатеље са децом: и саме душевно постају веома сличне деци, понекад чак сасвим.

Старица је села. Код домаћина је његов познаник, или као гост или неким послом, човек четрдесетих година – већ се спремао да иде. И сестрић му је у гостима, младић од седамнаестак година, хоће да учи типографски занат. Старица се прекрстила и села; гледа у госта.

– Ох, уморила сам се! А ко је то код вас?

– Је ли ја? – одговара гост смешкајући се. – Шта вам је, Марија Максимовна, зар ме нисте познали? Пре три године смо се спремали да заједно идемо у шуму по печурке.

– Ох, то си ти, знам те, подсмевало једно! Сећам те се, само се не сећам како се зовеш, и ко си, а сећам се. Ох, нешто сам се уморила.

– А што ви, Марија Максимовна, поштована бако, нима-ло не растете, ето шта сам хтео да вас питам – шали се гост.

– Ах, ђаво те однео – смеје се бака, очевидно задовољна.

– Ја сам, Марија Максимовна, добар човек.

– Па са добрим је занимљиво и поразговарати. Ох, стално се гушим, мајко моја. А Серјошки сте, видим, већ сашили капутић.

И показује на сестрића.

Сестрић, буцмаст и здрав момчић, слатко се смеје и прилази ближе; на њему је нови, сив капутић, и он још не може да га облачи равнодушно. Равнодушност ће доћи тек кроз недељу дана, а сада он сваки час гледа рукаве, ревере, огледа се и осећа према себи изузетно поштовање.

– Де, окрени се ти – трешти фризерова жена. – Гледај, Максимовна, како смо сашили. Отишло је шест рубаља као копејка, јефтиније сада не вреди ни почињати, кажу нам код Прохорича, јер ћете касније сузе проливати, а ово се не може подерати. Видиш какав је штоф! Ама, окрени се! Гледај каква је постава, како је чврста, јака, де, окрени се ти! Ето тако и одлазе паре, Максимовна, а знојем се зарађује наша копејка.

– Ах, мајко, како је сада све поскупело на свету, то ни на шта не личи.

– Боље је да ми не говориш и да ме не секираш – гануто каже Максимовна, и још увек не може да одахне.

– Па да, доста, жено – каже домаћин – треба да једемо. А ти си се, видим, по свој прилици, много уморила, Марија Максимовна?

– Ох, паметни мој, уморила сам се, дан је топао, сунце греје: дај, мислим, да их посетим... зашто да лежим. Ох! А у путу сам срела једну госпођу, младу, ципелице дечици купила: „Ти си се, бако, уморила“, каже ми, „ево ти пет копејки... купи себи земичку...“ И ја сам, знате, узела петак...

– А ти, бако, прво и прво, ипак мало одахни... шта се то данас нешто гушиш? – одједном некако брижно рече домаћин.

Сви у њу гледају: одједном је страшно побледела, усне су јој сасвим побелеле. И она све њих гледа, али некако мутно.

– Ето, мислим... колачића дечици... за петак... И поново је застала, да предахне.

Сви су заћутали, једно пет секунди.

– Шта ти је, бако? – нагну се ка њој домаћин.

Али бака није одговорила. И опет ћутање, једно пет секунди. Старица као да је још више побледела и лице јој одједном омршавило. Очи се укочиле, осмех се заледио на уснама; гледа право, а као да већ не види.

– Требало би позвати попа!... – изненада, журно и тихо рече гост отпозади.

– Да није... касно... – промуца домаћин.

– Бако, еј, бако! – дозива старицу фризерова жена, сва узнемирена; али бака је непомична, само јој глава полако пада на страну; у десној руци што лежи на столу држи пет копејки, а лева је тако и остала на рамену најстаријег праунука, шестогодишњег Мише. Он стоји непомичан и крупним, зачуђеним очима гледа прабабу.

– Умрла је! – каже одмерено и значајно нагнути домаћин и лагано се крсти.

– Гле ти ово! Видим ја она се нагиње – гануто и одсечно рече гост. Он је страшно изненађен и гледа све редом.

– Ах, госпoде бoже! Ето ти! Шта ћемо сада, Макаричу? Да је носимо тамо, је ли? – цвркуће домаћица брзо, и сва збуњена.

– Куда тамо? – достојанствено одговара домаћин – овде ћемо је сами сахранити; јеси ли јој род или ниси? А треба отићи и извести.

– Сто четири године, а! – врти се гост у месту, још дубље дирнут. Чак је сав некако поцрвенео.

– Да, почела је да заборавља последњих година – још озбиљније и значајније рече домаћин, тражећи капу и скидајући капут.

– А само минут пре смрти смејала се, и како се веселила! Гле, петак држи у руци! Колачића – каже – о-ох, то ти је наш живот!

– Па да пођемо, Петре Степаничу – прекида домаћин госта и обојица излазе.

За оваквим покојницима, наравно, не плачу. Сто четири године, „умрла без болести и часно“. Домаћица је послала по суседе да помогну. Они су одмах дотрчали, готово са задовољством саслушали вест, изражавали саосећање и чуђење.

Пре свега су, наравно, ставили самовар. Зачуђена деца су се повукла у кутак и издаље гледала мртву баку. Ма

колико живео, Миша ће увек памтити старицу, како је умрла са руком на његовом рамену; а када он умре – нико се на целом свету неће сетити и неће знати да је живела некада старица и проживела сто четири године, зашто и како – не зна се. А и зашто да се сећа – зар није свеједно? Тако умиру милиони људи: живе незапажени и умиру незапажено. Само што сам тренутак смрти тих стогодишњих стараца и старица носи у себи нешто мирно и дирљиво, нешто чак важно и умирујуће: још увек сто година некако чудно делује на човека. Благослови, госпoде, живот и смрт обичних, добрих људи!

Уосталом, ово је лака и безначајна сличица. И доиста, одабереш да испричаш нешто интересантније од оног што си чуо за месец дана, а кад почнеш – онда или се не може, или није актуелно, или „не говори све што знаш“, и тако, на крају крајева, остају једино саме безначајне ствари...

ГОСПОДИН ПРОХАРЧИН

У стану Устиње Фјодоровне, у најмрачнијем и најскромнијем куту, становао је Семјон Иванович Прохарчин, човек већ у годинама, добронамеран и трезвењак. Пошто је господин Прохарчин, као нижи чиновник, примао плату сасвим адекватну његовим службеничким способностима, Устиња Фјодоровна није могла ни у ком случају добити од њега за стан више од пет рубаља месечно. Неки су говорили да је она ту имала свој посебни рачун; али било како било, тек господин Прохарчин је, као у инат свим својим клеветницима, постао чак газдаричин љубимац, схватајући ту реч у племенитом и поштенем значењу.

Треба рећи да је Устиња Фјодоровна – веома достојанствена и расна жена, која има посебну склоност према масним јелима и кафи, и с муком издржава постове – имала још неколико таквих станара који су плаћали чак и два пута више од Семјона Ивановича, али пошто нису били мирни, већ, напротив, сви до једног „злурада исмевала“ њеног женског положаја и сироте незаштићености, много су губили у њеним очима и, само да нису плаћали за своје собе, она не само што их не би пустила да станују код ње већ не би хтела ни да их види у свом стану.

Семјон Иванович постао је љубимац од онда кад су одвезли на Волково гробље пензионера или, можда је боље рећи, једног одбаченог човека, страсно склоног жестоким пићима. Тај пијаница и одбачени човек, иако је имао издигнуто око, по његовим речима – за храброст, и вукао једну ногу, сломљену такође због храбрости – ипак је умео да задобије, и користи сву благонаклоност за коју је уопште била способна Устиња Фјодоровна; и вероватно би дуго још поживео као њен највернији сарадник и готован да се, најзад, није пропио на најгори, најјаднији начин. То се десило још на Песку, кад је Устиња Фјодоровна имала само три станара – од којих је остао само господин Прохарчин, приликом преласка у нови стан, где су послови постављени на ширу основу и било примљено око десет нових станара.

Да ли је господин Прохарчин сам имао неизлечиве недостатке, или је сваки од његових другова имао исто такве, тек, међусобни односи се од самог почетка нису добро развијали. Рећи ћемо овде да су нови станари Устиње Фјодоровне, сви до једног, живели као рођена браћа; неки су од њих радили у истом надлештву; и сви су редом, сваког првог у месецу губили на картама своје плате, и то на банку, на преферансу и билијару; волели су да се у веселом тренутку сви заједно, у гомили, насладе, како су говорили, ускипелим моментима живота; волели су, такође, понекад да поразговарају и о узвишеним стварима, мада је у том случају разговор ретко пролазио без полемике; али, како су предрасуде у том друштву биле искорењене, њихова узајамна слога у таквим случајевима није се нимало нарушавала.

Од станара су нарочито занимљиви били: Марк Иванович, паметан и начитан човек; затим станар Опљеванијев; затим, још, Преполовенко – исто тако скроман и добар човек; затим, још, и неки Зиновјј Прокофјевич, коме је био циљ да обавезно уђе у високо друштво; и, најзад, писар

Океанов, који у своје време умало није отео палму првенства и фаворитства Семјону Ивановичу; затим још један писар, Судбин; па Кантарејев, разночинац*; становали су и други. Али Семјон Иванович ником од тих људи није био друг. Њему, наравно, нико није желео зла; тим пре што су већ још у почетку умели правично да га оцене и да, по речима Марка Ивановича, закључе да је Прохарчин добар и миран човек, мада без великосветских манира, веран, није ласкавац; наравно, има и своје недостатке, али, ако некада настрада, то неће бити ни због чега другог до једино због недостатка маште, и не само то, лишен маште, господин Прохарчин није могао ни својом појавом ни својим манирима никога да фрапира у неком, по себи повољном погледу (за шта воле да се закаче исмевала), али му је и појава пролазила без подсмеха, као да је све у реду. Марк Иванович, као паметан човек, узео је Семјона Ивановича и формално у заштиту и изјавио доста успело и дивним китњастим стилем да је Прохарчин човек у годинама, солидан, који је одавно оставио за собом доба елџија. Према томе, ако Семјон Иванович није умео да се саживи са људима, за то је само он био крив.

Прво на шта су обратили пажњу биле су несумњиво штедљивост и шкртост Семјона Ивановича. То су одмах приметили и примили к знању, јер Семјон Иванович никада и ни по коју цену није могао никоме да позајми свој чајник, макар и за најкраће време; и утолико је више грешио у томе што сам готово уопште није пио чај, већ, кад је било потребно, пио је неки доста пријатан сок од пољског цвећа и неких лековитих трава, којег је увек имао у довољним количинама. Уосталом, он није ни јео као што обично једу сви други станари. Никада, на пример, није дозвољавао себи

* Појам „разночинац“ значи *нейлемећко социјално њорекло*. (Прим. прев.)

да поједе цео ручак који је Устиња Фјодоровна сервирала свакога дана његовим друговима.

Ручак је коштао пола рубље; Семјон Иванович је јео само за двадесет пет копејака у бакру, и никад више, зато је узимао или само порцију чорбе са пирогом или само говедину; најчешће није јео ни шчи ни говедину, већ би се умерено најео хлеба са луком, павлаком, киселим краставцима или другим зачинима, што је било неупоредиво јефтиније; и тек онда кад више није могао да издржи, узимао је опет своју половину ручка...

Овде биограф сам признаје да се он, ни по коју цену, не би усудио да говори о овако безвредним, ниским, чак шкакљивим, тачније речено, чак увредљивим појединошћима за понеког љубитеља племенитог стила – да се у свим тим појединоштима није крила једна особина, главна црта карактера јунака ове приче.

Јер господин Прохарчин ни издалека није био тако сиromaшан – као што је сам понекад тврдио – да чак не може имати сталан и обилат оброк; већ је поступао супротно, не плашећи се стида ни људског оговарања, само да задовољи своје чудне жеље; из тврдичлука и сувишне опрезности, што ће, уосталом, касније бити много јасније. Бојећи се да не досадимо читаоцу описивањем тих ћуди Семјона Ивановича, пропустићемо не само, на пример, за читаоца занимљиво и веома смешно описивање свих украса његових, већ да није било уверавања Устиње Фјодоровне, не верујем да бисмо споменули да се Семјон Иванович целог свог живота никако није могао одлучити да своје рубље да на прање, тачније, одлучивао се, али тако ретко да се у међувремену могло сасвим заборавити да Семјон Иванович уопште има рубље.

Према газдаричиној изјави испадало је да је драги „Семјон Иванович, огреј му, боже, душицу, загађивао њен кутак већ двадесет година, немајући стида, јер се, за све

време свог овоземаљског живота стално не само упорно туђио чарапа, марамица и других сличних предмета већ је чак сама Устиња Фјодоровна својим очима видела, захваљујући старости паравана, да он, веселник, нема понекад ни своје бело тело чиме да покрије.“

Међутим, такви су се гласови почели ширити тек после смрти Семјона Ивановича. А за живота (и то је био један од најбитнијих разлога раздора) он никако није могао да поднесе, без обзира чак и на најсрдачније другарске везе, да неко без питања гура радознали нос у његов кутак, чак ни кроз изанђали параван. Прохарчин је био недружеван ћутљив човек, који није био склон празним разговорима. Није волео никакве саветнике; штребере такође није волео, и увек би одмах, на лицу места прекорео и исмејао саветника или штребера; и свршена ствар. „Ти ниси никакав саветник, већ балавац и ветропир, ето тако! Води рачуна, господине, о свом џепу, и боље ће бити да избројиш колико је пређе отишло на твоје обојке, тако!“

Семјон Иванович је био једноставан човек и апсолутно свима је говорио ти. Никако није подносио када му неко ко познаје његову нарав почне од несташлука да досађује и запитује: шта има у сандучићу?... Семјон Иванович је имао један сандучић. Стајао му је испод кревета, и он га је чувао као зеницу ока. И мада су сви знали да у њему, осим старих крпетина, два или три пара изношених чизама и разне старудије и ситница – ничег другог нема, ипак је господин Прохарчин веома високо ценио ту своју покретнину, и једном су чак чули како је, незадовољан својим старим, али доста јаким катанцем, рекао да ће купити други, неки специјалан, немачке марке, са разним компликованим особинама и тајном опругом.

А кад је једном Зиновјј Прокофјевич, понесен својом младићком неразумношћу, казао врло непристојну и грубу мисао: да Семјон Иванович сигурно слаже и крије у

свом сандуку новац, да га остави потомцима – сви који су ту били просто су се скаменили од необичних последица испада Зиновија Прокофјевича. Пре свега, господин Прохарчин за тако разголићену и грубу мисао није могао одмах чак ни пристојан израз да нађе. Из његових уста су навирале речи без икаквог смисла. Тек напослетку су схватили да Семјон Иванович кори Зиновија Прокофјевича за неки његов давнашњи ружни поступак; затим су увидели да Семјон Иванович предсказује како Зиновј Прокофјевич никад неће стићи у високо друштво и да ће га, напротив, његов кројач, коме је дужан за одело, истући, обавезно истући зато што му тај балавац тако дуго не плаћа; и, најзад: „Ти балавче“, додао је Семјон Иванович, „хоћеш у хусарске јункере да прећеш, али нећеш прећи, шипак ћеш прећи, и чим власт дозна за све, тебе ће, балавче један, деградирати у писаре; ето ти, чујеш ли, балавче!“

Затим се Семјон Иванович умирио, али, пошто је прележао неких пет сати, он је на велико и опште чуђење, као после накнадног размишљања, почео одједном опет да грди: у почетку је за себе говорио, а затим, обраћајући се Зиновју Прокофјевичу, наставио да га кори и грди. Али ствар се опет није тиме свршила, и после вечере, кад су Марк Иванович и станар Преполовенко скували чај и позвали у друштво и писара Океанова, Семјон Иванович је сишао са кревета, намерно сео поред њих, пошто је дао својих двадесет или петнаест копејки, и правећи се да му се одједном прохтело да пије чај, почео је веома опширно да излаже ствар, и да говори како је сиромашан човек, само сиромашан човек и ништа више, и да сиромашан човек нема од чега да штеди. Тада је господин Прохарчин чак признао само зато што му је сада дошло уз реч, да је он сиромашан човек, да је још прекјуче хтео од оног дрског човека да позајми рубљу, али да сада неће позајмити, како се тај балавац не би хвалисао; да ствари тако стоје, а његова

плата је толика да ни за храну није довољна; и да, најзад, он, тако сиромашан човек, ето такав каквог га видите, мора сваког месеца да шаље по пет рубља својој снахи, у Твер, и кад не би тих пет рубља месечно слао, његова снаха би умрла, а да је умрла снаха која живи на његовом хлебу, онда би Семјон Иванович одавно наручио себи ново одело...

И тако је дуго – и опширно – говорио Семјон Иванович о сиромашном човеку, о рубљама, о снахи, и стално понављао једно исто, ради што сугестивнијег утиска на слушаоце, да се напоследку сасвим изгубио, заћутао и тек после три дана, кад већ нико није мислио да му се подсмева, јер су сви већ и заборавили на њега, додао је, као закључак, нешто у том смислу: кад Зиновиј Прокофјевич постане хусар, њему ће, дрском човеку, одрезати ногу у рату, и уместо ноге ће му наместити протезу, и онда ће доћи Зиновиј Прокофјевич и рећи ће: „Дај ми залогај хлеба, добри човече, Семјоне Ивановичу!“, али Семјон Иванович му неће дати хлеба, неће чак ни погледати обесног човека, Зиновија Прокофјевича, тако ће, вели, бити; шта да радиш с њим!

Све то, као што је и морало бити, учинило се свима веома занимљиво, а истовремено и веома смешно. Не размишљајући дуго, сви газдаричини станари су се ујединили ради даљих истраживања; и одлучили су, из пуке радозналости, да коначно колективно изврше притисак на Семјона Ивановича. А пошто је господин Прохарчин у последње време, то јест откако је почео да живи у колективу, такође много заволео да све дознаје, да се радознало распитује, што је, вероватно, чинио због неких својих тајних разлога – односи обеју непријатељских страна почели су да се формирају без икаквих претходних припрема и сувишних напора сами од себе и некако случајно.

За почетак зближавања Семјон Иванович је увек имао у резерви свој посебни, доста лукав и веома компликован маневар, који је читаоцу одлично познат: обично је силазио

са кревета у време кад треба пити чај, и ако види да су се други негде скупили да припреме чај, прилазио је и он, као скроман, паметан и мио човек, улагао одређених двадесет копејки, и говорио да жели такође да учествује. На то би млади почели да се домигују, и, пристајући да приме Семјона Ивановича, почињали су у почетку пристојан и достојанствен разговор. Затим би неки смелији одједном почео да прича разне новости, најчешће лажне и невероватне ствари. Како је, на пример, неко данас чуо кад је његово превасходство изволело рећи лично Демиду Васиљевичу: да су, по њиховом мишљењу, ожењени чиновници солиднији од неожењених и погоднији за унапређење, јер су мирни, и у браку знатно развијају многе способности; и да зато он, тј. онај који прича, да би се боље истакао и напредовао, настоји да што је могуће пре ступи у брак са неком Февронијом Прокофјевном.

Или, на пример, да је већ више пута примећено како многи из њиховог колектива немају никакво светско понашање и лепе и пријатне манире, и зато се и не могу свиђати дамама, и да ће, ради искорењивања овог зла, одмах почети да одбијају свима од плате, и од те сакупљене суме адаптираће се дворана, где ће учити да играју, да стичу племените манире и лепо понашање, учтивост, поштовање старијих, снажан карактер, добро, захвално срце и разне пријатне особине. Или, најзад, причали су да се спрема наредба да неки чиновници, почев од најстаријих, морају полагати испите из свих предмета, како би одмах постали образовани, и тако ће, додавао је онај што прича, тада штошта изаћи на видело, нека ће господа морати да покажу своје карте. Једном речју, причало се хиљаду таквих или томе сличних глупости.

Сви би привидно одмах поверовали у причу, учествовали у разговору, распитивали се, примењивали ствар на себе, а неки, са невеселим изгледом, почињали да климају

главом и да траже савете: тобоже, шта да раде ако њих то задеси? Разуме се да би се и много мање добродушан и миран човек од господина Прохарчина збунио и изгубио после таквог општег разговора. Поред тога, могло се по разним симптомима непогрешно закључити да је Семјон Иванович човек необично туп и ограничен да схвати сваку нову, његовом разуму туђу мисао, и када је, на пример, дознавао неку новост, увек је морао прво да је некако свари, да је сажваће, да јој тражи смисао, да лута и да се запетљава и тек напослетку да је некако савлада, али и тада на неки посебан, само њему својствен начин...

Код Семјона Ивановича су се откриле разне занимљиве и до тада неслућене особине... Почеле су сплетке и приче, и све је то, са допунама, најзад, својим путем, стигло до канцеларије. Ефекту је много допринело то што је господин Прохарчин, који је, од незапамћених времена увек имао исти изглед лица, неочекивано, и без разлога, променио изглед, његово лице постало је узнемирено, погледи плашљиви, бојажљиви и мало неповерљиви; почео је обазриво да хода, да се трза и ослушкује и као круна свих својих нових врлина – страховито је заволео да тражи истину. Љубав према истини довела га је дотле да се једно два пута усудио да код самог Демида Васиљевича провери вероватност новости којих је на десетине свакодневно дознавао. А што ћемо ми овде прећутати последице овог испада Семјона Ивановича, то није ни због чега другог већ због искреног саосећања према његовом угледу.

Тако су његове колеге закључиле да је он мизантроп, и да презире норме друштвене пристojности. Затим су пронашли да у њему има много фантастичног, и у томе се такође уопште нису преварили; јер су више пута приметили да се Семјон Иванович потпуно заборавља: и седећи на свом месту отворених уста, са подигнутим пером у ваздуху, као да се следио или окаменио, више је личио на сенку

разумног бића него на разумно биће. Често се дешавало да неки господин, који је невинно бленуо – неочекивано сретне Прохарчинов немирни и мутни поглед који је нешто тражио, уздрхти, уплаши се и на важном документу обавезно направи мрљу или напише неку сасвим непотребну реч. Непристојност понашања Семјона Ивановича збуњивала је и вређала све одиста племените људе...

Најзад, нико више није сумњао да је памет г. Прохарчина обузела нека фантастична мисао, кад се једног лепог јутра по канцеларији пронела вест: да је господин Прохарчин уплашио и самог Демида Васиљевича; јер је приликом сусрета с њим у ходнику изгледао тако чудан и настран да га је приморао да устукне... Овај испад Семјона Ивановича најзад је дошао до ушију и њему. Кад је чуо за то, одмах је устао, обазриво прошао између столова и столица, дошао до предсобља, својим рукама скинуо шињел, обукао га, изашао и – нестао на неодређено време. Да ли се уплашио или га је нешто друго повукло – не знамо, али ни код куће ни у канцеларији га за извесно време није било...

Нећемо објашњавати судбину Семјона Ивановича његовим очито фантастичним наклоностима; али ипак, морамо рећи читаоцу да наш јунак није био светски човек, него сасвим смирен и све до времена кад је запао у ово друштво, живео је у глувој, непробојној усамљености; одликовао се мирноћом и чак неком тајанственошћу; јер је за све време становања на Песку лежао на кревету иза паравана, ћутао и никакве везе није одржавао. Оба његова сустанара живела су исто тако као и он: оба су били некако тајанствени и такође су прележали око петнаест година иза паравана. У том патријархалном затишју текли су један за другим срећни и дремљиви дани и часови; и како је све око њих текло својим утврђеним добрим редом и поретком, ни Семјон Иванович, ни Устиња Фјодоровна нису се више јасно сећали: када их је судбина саставила. „Можда је десет

година, можда петнаест, или можда и свих двадесет пет“, говорила је она често својим новим станарима, „како се он, драги, код мене настанио, огреј му, боже, душицу.“ Зато је сасвим природно што је јунак наше приповетке, ненавикнут на друштво, био врло непријатно изненађен кад се пре годину дана одједном нашао он, човек солидан и скроман, усред бучне и немирне гомиле од десетак младића, нових сустанара и другова.

Нестанак Семјона Ивановича изазвао је велику узбуну у собама за самце. Прво зато што је био љубимац; друго зато што су се његове исправе, које је чувала газдарица, тада случајно изгубиле. Устиња Фјодоровна је почела да јауче – томе је прибегавала у свим критичним случајевима; пуна два дана је прекоревала и грдила самце; нарицала је да су јој отерали станара као пиле, да су га упропастила „она иста зла исмевала“; а трећег дана је истерала све да траже бегунца и да га нађу по сваку цену: живог или мртвог. Пред вече је први дошао писар Судбин и изјавио да је откривен траг: да је видео бегунца на Толкучем*, и на другим местима, ишао за њим, стајао близу њега, али се није усудио да поведе разговор; био је недалеко од њега и приликом пожара, кад се запалила кућа у Кривом сокачићу.

После пола сата дошли су Океанов и разночинац Кантарејев и потврдили од речи до речи оно што је Судбин казао: и они су недалеко од њега стајали, ишли су близу, свега на десетак корака иза њега, али ни они нису смели да поразговарају; приметили су да је Семјон Иванович ишао са просјаком-пијаницом Зимовејкином. Најзад су се скупили и остали станари – и пошто су се пажљиво саслушали, закључили су да Прохарчин сигурно није далеко и да ће неизоставно доћи; а, иначе, знали су они и пре тога да он иде с оном пијаницом-просјаком.

* Пијаца за старе ствари. (Прим. прев.)

Тај просјак-пијаница био је сасвим рђав човек, бучан, ласкавац, који је очевидно морао нечим очарати Семјона Ивановича. Он се појавио тачно недељу дана уочи нестанка Семјона Ивановича, заједно са другом Ремњевом; провео је кратко време у ђумезима, причао да страда за правду, да је раније служио у провинцији, да је однекуд бануо код њих ревизор, отпустио њега и другове на правди бога; да је затим дошао у Петроград, пао пред ноге Порфирију Григоријевичу, те су га његовим заузимањем запослили у једној канцеларији; али, услед суровог прогањања судбине, и одатле су га отпустили, јер су укинули то надлештво услед реорганизације; а у реорганизовани састав чиновника њега нису примили, колико због неспособности за службу, толико и због сувише велике способности за сасвим другу ствар – а истовремено и због љубави према истини и, најзад, због непријатељских подметања.

Пошто је завршио причу, у току које је господин Зимовејкин више пута љубио свог строгог и необријаног пријатеља Ремњева – поклонио се до ногу редом свима у соби, не заобилазећи ни служавку Авдотју, назвао их је својим добротворима и објаснио: да је он човек недостојан, досадно наметљив, подао, бучан и глуп, и молио да му добри људи не замере због његове зле судбине и простоте.

Кад је измолио покровитељство, господин Зимовејкин се показао весељак, постао је врло расположен, љубио је Устињи Фјодоровној руке упркос њеним уверавањима: да је њена рука груба, није племићка – а предвече је обећао друштву да ће показати свој таленат у једној изванредно карактеристичној игри. Али већ сутрадан ствар се свршила жалосним расплетом. Да ли зато што је карактеристична игра испала исувише карактеристична, или зато што је Устињу Фјодоровну, по њеним речима, некако „осрамотио и обрукао, а она, познаје лично Јарослава Илича, и да је само хтела, одавно би већ била жена вишег официра“

– тек, Зимовејкин је морао да се губи. Отишао је, опет се вратио и поново био срамотно протеран, и затим се додворио Семјону Ивановичу, узгред га лишио његових нових чакшира и најзад се сада опет појавио у улози заводника Семјона Ивановича.

Чим је газдарица дознала да је Семјон Иванович жив и здрав, и да исправе сад не треба тражити, одмах је престала да тугује и почела се смиривати. У међувремену, неколико станара је одлучило да бегунцу приреди свечан дочек; покварили су ринглу и одмакли параван од његовог кревета, мало изгужвали постељу, извукли познати сандук и ставили га на кревет код ногу, а по кревету испружили снаху, то јест лутку направљену од старе газдаричине мараме, капе и капута, али сасвим сличну снахи, тако да се свако могао преварити. Када су завршили посао, почели су чекати, са намером да Семјона Ивановича, кад дође, обавесте да је из среза допутовала његова снаха, и да се, јадница, сместила у његовој соби иза паравана. Чекали су, чекали и чекали...

У том очекивању Марк Иванович је већ дигао полумесечну плату Преполовенку и Кантарејеву; Океанову је за то време нос сасвим поцрвенео и натекао од игре „носки“ и „три листића“; служавка Авдотја скоро се сасвим испавала и два пута се већ спремала да устане, да донесе дрва и подложи пећи; а Зиновјј Прокофјевич је до коже прокисао сваког часа истрчавајући напоље да се распита о Семјону Ивановичу. Али нико није долазио: ни Семјон Иванович ни пијаница-просјак. Најзад су сви легли да спавају, али су, за сваки случај, оставили снаху иза паравана.

Тек око четири сата одјекнуло је ударање на капији, али зато тако снажно да је потпуно наградило оне који су чекали, за све тешке напоре које су поднели. То је био он, Семјон Иванович, господин Прохарчин, али само у таквом стању да су сви зинули и никоме није више на памет падала снаха. Бегунац је био без свести. Увели су га или, боље рећи,

уneo га је на раменима прокисли и промрзли, поцепани ноћни Вањка-кочијаш. На газдаричино питање: где се, јадник, тако налокао, Вањка је одговорио: „Није пијан; ни капи није окусио; ја за то гарантујем; већ се сигурно оне-свестио, укочио или га је, можда, кап ударила.“

Почели су да га прегледају, а да би било zgodније, на-слонили су кривца на пећ и увидели су да одиста пијан није био и да га ни кап није ударила; већ је била нека друга невоља, јер Семјон Иванович није могао језик да покрене, и као да га је нека грозница тресла, само је трептао очима буђећи у недоумици час у једног, час у другог гледаоца, који су били у ноћним кошуљама. Почели су да питају Вањку: где га је узео? „Па тамо, од неких из Коломне“, одговарао је, „ђаво би их знао јесу ли или нису господа, али су били поднапити, весела господа; ето, таквог су ми га и предали; да ли су се потукли или су овог неки грчеви ухватили – бог ће знати шта је било, тек, господа су била весела и добра!“

Дохватили су Семјона Ивановича, подигли га на неко-лико снажних рамена и однели у кревет. А кад је Семјон Иванович, намештајући се у постељи, напипао снаху, и оду-про се ногама о свој сандук – вриснуо је, придигао се и сав дрхтећи и тресући се, заграбио је и покрио рукама и телом колико је могао места на свом кревету; док је унезвереним, али чудновато одлучним погледом посматрао присутне, изгледало је да говори: да ће пре умрети него што ће коме било уступити ма и најмањи део своје бедне имовине.

Семјон Иванович је одлежао тако два или три дана, потпуно ограђен параваном, и на тај начин одвојен од це-лог божјег света и свих његових узалудних узбуђења. Као што обично бива, сутрадан су га сви заборавили; време је, међутим, летело својим током, часови пролазили за часовима, дани за данима. Отежалу и врелу болесникову главу притискали су полусан, полубунило; али он је лежао

мирно, није јечао нити се жалио; напротив, притајио се, ћутао је, стезао срце, приљубивши се уз постељу, као што зец од страха полегне по земљи кад чује ловце.

С времена на време је настајала у стану дуга, тужна тишина – знак да су сви станари отишли на дужност; пробудјени Семјон Иванович могао је колико хоће да прекраћује своју тугу: ослушкујући блиске шуме у кухињи, где је радила газдарица, или одмерено шљапкање по свима собама, изгажених папуча служавке Авдотје, кад је, стењући и хучући, спремала, гланцала и брисала по свим кутовима. Тако су пролазили читави часови: дремовни, лењи, сањиви и досадни, као вода која је у кухињи звучно и одмерено отицала са стола у лавор.

Најзад су долазили станари, појединачно или у групама, и Семјон Иванович је врло лепо могао да чује како грде време, траже да једу, галаме, пуше, свађају се, мире се, играју карте и звецкају шољама спремајући се да пију чај. Семјон Иванович се махинално упињао да устане и да се по навици придружи у пићу; али је одмах падао у бунило и сањао да одавно седи за чајним столом, даје улог и разговара, и да је Зиновјј Прокофјевич већ успео, користећи се случајем, да убаци у разговор некакав пројекат о снахама и о моралном односу разних добрих људи према њему. Тада би Семјон Иванович журио да се оправда и да се супротстави, али би моћна административна фраза: „више пута је примећено“, коју су сложено изговарали сви језици – коначно пресецала сваки његов отпор, и Семјон Иванович ништа боље није могао да смисли него да почне поново да снева: како је данас први, и он прима сребрњак у својој канцеларији.

Раширио је хартију на степеницама, брзо се осврнуо око себе и пожurio што пре да одвоји половину од примљених законских својих принадлежности и да ту половину сакрије у чизму; затим је ту на степеницама, не примећујући да

се то дешава у постељи у сну, одлучивао: чим дође кући, да одмах плати што је дужан газдарици за стан и храну, затим да купи понешто неопходно, и да каже коме треба, као случајно и без намере, да му је одбијено од плате, да му ништа не остаје, да чак ни снахи неће имати да пошаље новаца; да мало пожали снаху, да још много говори о њој, и сутра, и прекосутра, и после десетак дана још да понови о њеном сиромаштву, како другови не би заборавили.

Кад је тако одлучио, видео је да и Андреј Јефимович, онај мали, вечно ћутљиви човечуљак, који је радио у трећој соби од места Семјона Ивановича, и за двадесет година није с њим проговорио ни речи – и он броји на степеницама своје средрњаке, и одмахнувши главом, говори му: „Парице! – Ако њих нема, ни каше неће бити“, строго додаје силазећи низа степенице, и већ у трему закључује, „а ја имам, господине, седморо!“ И ћелави човечуљак, вероватно такође не опажајући да не постоји на јави, у стварности, да поступа као привиђење, показао је аршин* и вершок** од пода, и промрмљао да најстарији иде у гимназију; а затим је с негодовањем погледао Семјона Ивановича, као да је господин Прохарчин крив што он има седморо деце, навукао је на очи шеширић, поправио шињел, скренуо налево и нестао.

Семјон Иванович се веома уплашио, и мада је био потпуно убеђен у своју невиност у односу на непријатни стицај околности – седморо под једним кровом – али, у ствари, испадало је управо тако као да нико други није крив за то него Семјон Иванович. Пошто се уплашио, Семјон Иванович је почео да бежи, јер му се учинило да се ћелави господин вратио, јури га, хоће да га претресе и да му отме целу плату, позивајући се на свој непобитни број: седморо, и одлучно

* Аршин, 72 цм. (Прим. прев.)

** Вершок, 4,5 цм. (Прим. прев.)

одбијајући сваку везу између тамо неких снаха и Семјона Ивановича. Господин Прохарчин је трчао, трчао, гушио се... а поред њега је трчало још необично много људи, и сви су звецкали својим платама у задњим џеповима ксухих, изношених фракова; најзад појури цео свет, затрешташе пожарне трубе и читави таласи народа изнесоше га готово на раменима до оног истог пожара, где је последњи пут био заједно са пијаницом-просјаком. Пијаница – иначе господин Зимовејкин – већ је био тамо, дочека Семјона Ивановича, страшно се узврте, узе га за руку и поведе у најгушћу масу.

Исто тако као и тада на јави, око њих је викала и брујала непрегледна гомила народа, која је прекрила сву обалу Фонтанке, између два моста, све околне улице и уличице; исто као и онда, одгурали су Семјона Ивановича, заједно са пијаницом, иза неке оgrade, стисли их као менгелама у огромно двориште неке дрваре, пуне гледалаца, који су се скупили са улица, са Толкуче пијаце и из свих околних кућа, пивница и крчми.

Семјон Иванович је видео све исто онако, и исто се тако осећао као и онда; у вихору грознице и бунила почела су да промичу пред њим разна чудновата лица. Неких се сетио. Једно је био онај веома упадљиви господин, растом хват висок, с брчинама од аршина, који је за све време пожара стајао иза леђа Семјону Ивановичу и који га је отпозади подстицао, кад је наш јунак осетио нешто слично ускићењу и почео лупати ногама као да жели на тај начин да аплаудира одличном раду пожарне чете, коју је одлично видео са свога узвишеног места.

Други – онај огромни момак, који је нашег јунака грунуо и одбацио на другу ограду, када је намислио да преко њега, можда, неког спасава. Промакла је пред њим и фигура оног старца хемороидне боје лица, у изношеној, нечим потпасаној памуклији, који је још пре пожара отишао у

продавницу по двопек и дуван за свога станара – а сада се гурао кроз гомилу са судом за млеко и четвртином двопека у рукама, гурао према кући у којој су горели његова жена, кћи, тридесет рубаља и педесет копејки у углу под перином.

Али најјасније је искрсавала у сећању она јадна, грешна жена коју је већ више пута сањао за време болести – појављивала се каква је била и онда – у опанцима од лике, са штаком и плетеном торбом на леђима, у изношеној и поцепаној хаљини. Она је викала јаче од пожарника и народа, машући штаком у рукама, викала како су је однекле истерала рођена деца и да су јој том приликом пропала два петака. Деца и петаци, петаци и деца, смењивали су јој се на језику до неразумљиве, потпуне бесмислице; од које су људи одустали после узалудних напора да је разумеју; али жена није престајала, даље је викала, јаукала, махала рукама, не обраћајући, изгледа, никакву пажњу ни на пожар, до којег ју је довукао народ са улице, ни на сав тај свет око себе, нити на туђу несрећу, чак ни на угарке и варнице који су почели да падају на сав народ који је стајао наоколо.

Најзад, господин Прохарчин осети како га обузима ужас; јер је јасно видео да све то није без разлога, и да ни он неће олако проћи. И заиста, недалеко од њега пропео се на дрва неки сељак у поцепаном, ничим непотпасаном гуњу, са опаљеном косом и брадом, и почео да подиже сав тај народ против Семјона Ивановича. Гомила је постајала све гушћа, сељак је викао, а господин Прохарчин, скамењен од ужаса, одједном се сетио да је тај сељак – онај фијакериста, кога је он, пре пет година, преварио на најнечовечнији начин, пре но што је платио, побегао је кроз капију пасажа и бежећи севао петама као да трчи бос по ужареној плочи. Очајни господин Прохарчин хтео је да говори, да виче, али глас му је замирао. Осећао је да га разјарена гомила стеже као шарени питон, стеже га и дави. Он се невероватно напреже – и пробуди се.